

מהדורת לאגדה

ספר עמוד העבודה המבואר

זהו החלק השני מספר יסוד האמונה

כמעשהו בראשון כן מעשהו בשני, שפתותיו כהוט השני, ומדברו נאווה, ללמד דעת את העם ליראה את ה' ולאהבה, קשר נימא בנימא וחבל בחבל למשוך את הלב בדברי אגדה, ובדרושים מתוקים מדבש לתורה ולתעודה. גם לחקר עיוני על דרכי ההגיון ידו הדה, ויותר מהמה הופיע על החלק הזה, בתתו מפתח ביד איש ואיש לפתוח שערי הקבלה ולבקר בהיכלה, רדה דבש מגויית האר"י ויחלק לכל העם אשפר ואשישה, מדבר שבקדושה. דרכו בקודש יפנה לשני ראשים, הראש האחד הוא על דרך שואל ומשיב תלמיד ומורה. והראש השני יעבור על קונטרסים והוא בדרושים.

כל אלה חוברו יחד, ניתנו מרועה אחד הרב החסיד המקובל, הדרשן המפורסם, בוצינא קדישה תהלתו מלאה הארץ, קדוש יאמר לו, בישראל גדול שמו,

מוה **ברוך** כמוה אברהם **מקאסוב**

המכונה בפי כל רבי **ברוך קאסובר** זכותו יעמוד לנו ולזרעו אחריו

(שער דפו"ר משערנוביץ תרי"ד)

מהדורה חדשה ומפוארת, מאירת עינים, מוגהת בהגהה מדויקת ומתוקנת, נוספו אלפי מראי מקומות וציונים, נפתחו ראשי תיבות וקיצורים, הקטעים חולקו לפסקאות קצרות, נוספו סימני פיסוק וניקוד, בתוספת כותרות משנה, והערות ביאור עם ציונים והשוואות לדבריו

על ידי מכון 'אור לישרים' - ירושלים

שע"י ישיבת 'אביר יעקב'

'אור מאיר ושמה' נהריה

שנת תשפ"ה לפ"ק

עמוד הפעילות המבואר

להרה"ק רבי ברוך מקאסוב זיע"א

יוצא לאור על ידי מוסדות אביר יעקב נהריה
מכון אור לישורים ירושלים
בראשות הרב שלמה אביחצירא שליט"א

עורך ראשי

הרב מנחם מגדל פומרנץ

מבקר אחראי

הרב זושא דינקלס

עורך אחראי

הרב שמחה בונם קורלנסקי

עורכים ומבקרים

הרב נתנאל וולנר
הרב יעקב זייבלד
הרב הלל טאבק
הרב נפתלי רוזנפלד
הרב זעליג רוזנשטרך

הרב יחיאל אורבך
הרב שמעון אייכנשטיין
הרב יהושע בליונסקי
הרב חיים מאיר גלבר
הרב יצחק גרפינקל

מפתחות: הרב שמואל דרבמדריקר
עימוד: הרב שמואל סאמט
פרקי תולדות: הרב שלום צבי לרנר

נסדר ע"י ממלכת התורה "עוז והדר"
בנשיאות הגאון הצדיק רבי יהושע לייסער שליט"א
אב"ד "באר משה" מאגסי

הפצה והזמנות: 'היכלי תורה'

בארץ ישראל: טל' 02-9924603 פקס: 03-5435884
בארזה"ב: טל. (718) 437-0054 פקס. (718) 437-3514
באירופה: טל. 44-191-430-0333 פקס. 44-191-430-0555

כל הזכויות שמורות ©

לישיבת אביר יעקב
אור מאיר שמחה נהריה
רח' אביר יעקב 27
נהריה

הואיל ומושקע במהדורה זו הון רב
ויגיעה רבה, לכן ע"פ דין תורה
ולהבדיל ע"פ הזכויות בכל המדינות,
אנו אוסרים בכל תוקף כל הדפסה
צילום והעתקה כולל העתקה
חלקית או אחסנה במחשב או מאגר
כל שהוא כל חלק מהספר, וכן אין
לעשות כל שימוש מסחרי בחומר
הנדפס ובהוספות. הספר נמכר רק
על מנת שלא יעשה בו שימוש שלא
כדין. ושארית ישראל לא יעשו עולה.

נדפס בארץ ישראל
על נייר ח"ל
שאין בו חשש חילול שבת

Printed in E. Israel

הארות והערות יתקבלו בברכה
מכון אור לישורים
רח' יוסף חכמי 30 ירושלים
פקס: 03-5423180

דרוש בקשת החכמה

ביאור דברי בן זומא 'איזהו חכם הלומד מכל אדם' * מדוע הקב"ה נותן חכמה למי שיש בו חכמה, בעוד שעל פי הסברה ראוי שיהיה להיפך * מהו המכבד את התורה, וכיצד יודעים שהחכמה חשובה בעיניו של האדם * בשביל שיקבל חכמה מוכרח שיכיר מעלתה.

עפ"י כל זה יבואר שמי שיש בו חכמה' הכוונה שיש בו חכמה להכיר במעלת החכמה, והלומד מכל אדם מוכיח שהוא חכם המבין מעלת החכמה, ולו ראוי שתינתן החכמה.

היכן נזכר במשנה חכם ששואל עליו התנא איזהו

בן זומא אומר, איזהו חכם הלומד מפל אדם, איזהו גבור הפובש את יצרו (פ"ד מ"ב). הנה יש לדקדק פמו פריש גמרא דברכות (ג) תנא אהיכא קאי, ואיכא מי הזכיר כאן חכם וגבור, ששואל איזהו חכם וגבור. ואם בא להודיעני שהלומד מפל אדם הרי הוא חכם², הנה ליה למימר הלומד מפל אדם הרי הוא חכם, ולא בלשון שאלה, כי יש לבעל דין להשיב שבאמת אין חכם בנמצא¹.

לכאורה עדיף לתת חכמה למי שאין בו חכמה

ונראה לישב, כי הנה אפרו חז"ל (ברכות נה). אין הקדוש ברוך הוא נותן חכמה אלא למי שיש בו חכמה, שנאמר (דניאל ב כג) 'יהב חכמתא לחפיימין'^[א] או מדכתיב (שמות כג א) 'ואתה תדבר אל כל חכמי לב אשר מלאתי רוח חכמה'^ה, או מדכתיב (שם ב) 'ובלב כל חכם לב נתתי חכמה', עד כאן. והנה לכאורה קשה, הלא יותר טוב לתן חכמה לכסיל למען יהיה חכם, ולא לחכם שפבר הוא חכם.

ביאורי החסידות

זהו חכם, אך ממה שאמרו בלשון שאלה 'איזהו חכם', יש מקום לענות על שאלתו, מנין באמת שיש מי שהוא חכם. אם כן, שאמרו בלשון שאלה, מוכח שבן זומא סמך דבריו על מקום אחר שדיברו בענין החכם, ואם כן קשה שאלתו הראשונה 'תנא אהיכא קאי'. ה. הקדוש ברוך הוא ממלא את חכמי הלב שכבר יש בהם חכמה בעוד חכמה. הלימוד מפסוק זה אינו בגמרא, אך במדרש (לקט טו ע) דרשו מפסוק זה, וראה במדור הצינונים.

א. מ"שון שאלת התנא איזהו חכם ואיזהו גבור, משמע שקודם לכן הוזכר במשנה חכם וגבור, ועליהם שואל התנא מי הוא החכם והגבור, ואם כן הדבר תמוה, שהרי קודם לכן לא נשנה כלל ענין חכם וגבור. ב. יתכן שבאמת התנא אינו סומך דבריו על מה שאמרו קודם לכן, אלא בא להשמיענו דבר חדש, שהלומד מכל אדם הרי הוא חכם. ג. ש"שון 'איזהו חכם' משמע שנשנה קודם לכן, רק ששואל מי הוא זה. ד. אכן אפשר לתרץ שהתנא בא להשמיענו שהלומד מכל אדם

ציוני החסידות

אינו מחזיק, אבל מי שאמר והיה העולם כלי מלא מחזיק, כלי ריקם אינו מחזיק, שנאמר 'ואתה תדבר אל כל חכמי לב אשר מלאתי רוח חכמה', וכן הוא אומר 'יהב חכמתא לחכימין ומנדעא ליודעי בינה'.

וכעין זה דרשו בתנחומא (ויקל ג): 'ואמלא אותו רוח אלהים בחכמה' (שמות ב) א, שכבר היתה בו חכמה, למדך שאין הקדוש ברוך הוא ממלא חכמה אלא למי שיש בו כבר.

[ד] והנה לכאורה קשה. ראה בתנחומא (שם): מטרונה אחת שאלה את ר' יוסי בר חלפתא, מהו שכתב 'יהב חכמתא לחכימין', לטפשים היה צריך לומר. אמר לה, בתי אם יבואו אצלך שנים, אחד עני ואחד עשיר והן צריכין ללות ממך ממון, לאי זה מהם אנת מלוה, אמרה לו לעשיר, אמר לה ולמה, אמרה לו שאם יחסר יהיה לו ממון שיפרע, אבל עני אם יאבד מעותי מהיכן יפרע. אמר לה, ישמעו אזניך מה שפיך מדבר, כך אם היה הקדוש ברוך הוא נותן חכמה לטפשי, היו יושבין בבתי כסאות ובמבואות מטונפות ובבתי מרחצאות ואין מתעסקין בה, אלא נתנה הקדוש ברוך הוא לחכמים שיהו

[א] וכי מי הזכיר כאן חכם וגבור. ראה בפירוש הספורנו למסכת אבות (ע) שביאר שהולך על דברי הנביא (יחזקאל ט): 'אל יתהלל חכם בחכמתו, ואל יתהלל הגבור בגבורתו, אל יתהלל עשיר בעשרו'. ועל זה מבאר התנא איזהו.

[ב] אמרו חז"ל. זה לשון הגמרא: אמר רבי יוחנן, אין הקדוש ברוך הוא נותן חכמה אלא למי שיש בו חכמה, שנאמר 'יהב חכמתא לחכימין ומנדעא ליודעי בינה'. שמע רב תחליפא בר מערבא ואמרה קמיה דרבי אבהו, אמר ליה, אתון מהתם מתניתו לה, אנן מהכא מתנינן לה דכתיב 'ובלב כל חכם לב נתתי חכמה'.

[ג] או מדכתיב ואתה תדבר. הגמרא אינה דורשת מפסוק זה, ואכן בעיני יעקב (ד"ט א) הקשה: והא דלא מביא מפסוק בפרשת תצוה דכתיב 'ואתה תדבר אל כל חכמי לב אשר מלאתי רוח חכמה'. צריך לומר דמשם אין ראיה, דיש לומר דהכי פירושו, דלכך הם חכמי לב אחר שמלאתי רוח חכמה. אך במדרש (לקט טו ע) דרשו כן מפסוק זה: 'אשר מלאתי רוח חכמה', מנהגו של עולם כלי ריקם מחזיק, כלי מלא

הבריות, וְכֵל הַמְחַלֵּל אֶת הַתּוֹרָה גּוֹפוֹ מְחַלֵּל
עַל הַבְּרִיּוֹת. וְהִנֵּה אֵינּוּ מְבַאֵר לְכַאוֹרָה מֵהוּ
כְבוֹד הַתּוֹרָה שְׂמֹזְכָר כְּאֵן, וּמֵה הוּא הַחֲלוּל.
וְאִם הוּא כְּפִשׁוּטוֹ, שִׁיעֲמֹד מִפְּנֵי סֵפֶר הַתּוֹרָה
הַעֹבֶרֶת לְפָנָיו וַיַּחְבְּקֶנָה וַיִּנְשָׁקֶנָה מֵאֵד פְּעָמִים
רְבוֹת^י, יִקְשֶׁה אֵיךְ יִהְיֶה הַדְּבָר הַזֶּה סְבִיב
עֲצָמִית עַד שְׂבַעֲבוּר זֶה יִהְיֶה גּוֹפּוֹ מְכַבֵּד עַל
הַבְּרִיּוֹת^ט, וְכֵן יִקְשֶׁה הַהַפְּוֶה בְּחֲלוּל הַתּוֹרָה^י.

אדם חשוב אינו מקבל מאדם פחות אלא מתנה חשובה
וְנִרְאָה לִי עַל פִּי מְשַׁל, הִנֵּה אִם יִתֵּן אִישׁ
שֶׁפֶל וְנִבְזָה מִתְּנָה שֶׁפֶלָה וּפְחוּתָה
לְנֶגֶד וְשֶׁר, יַחְרְפֶהוּ וַיְכַלִּימֶהוּ, בְּאִמְרוֹ הֲרֵאִיתֶם
הַשֶּׁפֶל וְנִבְזָה הַלְּזָה בֶּאֱרֵמֶס חֲצִרִי^י חֲצַר
הַכְּבוֹד שְׁלִי^י, שְׂאֲקֵבֵל מִמֶּנּוּ מִתְּנָה פְּחוּתָה
כְּזֶה, הֵאֵם הוּא חֲבָרִי, וְהִנֵּה יֹאמֵר לוֹ, צֵא תֵן
מִתְּנָה (נָסִי) לְפָחוּת וְשֶׁפֶל כְּמוֹתְךָ. אָבֵל אִם יִתֵּן
לוֹ הַשֶּׁפֶל אֲנָשִׁים מִתְּנָה חֲשׂוּבָה מֵאֵד שְׂעָרְכָה
אַרְבַּע מְאוֹת אֲדָמִים אוֹ יוֹתֵר, יִקְבֵּל הַמִּתְּנָה
הַהִיא בְּסִכָּר פְּנִים יְפוֹת, וְאֵף עַל פִּי שְׁהִנּוֹתֵן
הוּא שֶׁפֶל, מִכָּל מְקוֹם לְהֵיּוֹת הַמִּתְּנָה חֲשׂוּבָה
בְּעֵינָיו לְמֵאֵד, מְקַבֵּל אֶפְלוֹ מְשֶׁפֶל^י.

המכיר מעלת החכמה יחשוק לשמוע דבר חכמה אפילו
מאדם שפל

וְהִנֵּה יִזְדַּמֵּן לְפַעְמִים שֶׁשֶׁפֶל וְנִבְזָה אֶחָד יַדַּע
דְּבַר חֲכָמָה אֶחָד מֵה שְׁלֵא יַדַּע גְּדוֹל

דבר חשוב נותנים רק למי שמכיר בערכו

וְנִרְאָה לִישָׁב, כִּי בְּסִפָּר מְבַחֵר פְּנִינִים (שַׁעַר הַחֲכָמָה
פָּתוּחַ ט) כְּתוּב וְ[מֵ]מֵאֵמֶר הַחֲכָם, אֵל
תְּשַׁלִּיכוּ הַפְּנִינִים לְפָנָיו הַחֲזִירִים^י, כִּי אֵינֶם
יודעים מאומה, וְאֵל תֵּאֲמָרוּ הַחֲכָמָה לְמִי
שְׂאֵינוֹ דוֹרֵשׁ אוֹתָהּ, וְהַחֲכָמָה יִקְרָה הִיא
מִפְּנִינִים, וּמִי שְׂאֵינוֹ דוֹרֵשׁ אוֹתָהּ הוּא רַע יוֹתֵר
מִן הַחֲזִיר^י.

וְנִמְשִׁיחַ מְשַׁל אֶחָד, רְאוּבֵן נִדְבָה לְבוֹ לִתֵּן
בְּמִתְּנָה לְמִי שִׁיזְדַּמֵּן, אָדָם זְהוּב
וּפְרוּטָה שֶׁל נְחֻשֶׁת, הַשֶּׁכֶל מְחִיב שִׁיתֵן הָאָדָם
זְהוּב לְאִישׁ מְשִׁפִּיל הַיּוֹדֵעַ הַיֵּטִב מַעֲלַת
וְחֲשִׁיבוֹת אָדָם זְהוּב. וְאִם יִתֵּן הַפְּרוּטָה לְזֶה
הַמְשִׁפִּיל, לֹא יִקְבֵּל, בְּעֵבּוֹר שְׂאֵינָה נְחֻשֶׁבֶת
בְּעֵינָיו לְכֹלֹם. וְהַפְּרוּטָה מְחִיב הַשֶּׁכֶל שִׁיתְּנֶנָּה
לְיֶלֶד קֶטָן, שְׂאֲצֹלוֹ הַפְּרוּטָה חֲשׂוּבָה יוֹתֵר מִן
הָאָדָם זְהוּב, כִּי יוֹדֵעַ שְׂבַעֲד הַפְּרוּטָה יִקְנֶה לוֹ
אַגְוִזִים בְּשׁוּק, שְׂכָכָר הַרְגֵּל לְקִנּוֹת בְּשׁוּק בְּעַד
פְּרוּטָה, וּבְעַד אָדָם זְהוּב לֹא קִנָּה מַעוֹלָם שׁוּם
חֲפִץ בְּשׁוּק, וְחוֹשֵׁב שְׁלֵא יִתְּנוּ לוֹ אַגְוִזִים בְּעַד
אָדָם זְהָב.

המכבד את התורה אין הפירוש כפשוטו שמחבקה
ומנשקה

וְהִנֵּה יֵשׁ מְשַׁנָּה בְּמִסְכַּת אָבוֹת (פ"ד מ"ו) כֵּל
הַמְּכַבֵּד אֶת הַתּוֹרָה גּוֹפּוֹ מְכַבֵּד עַל

ביאורי החסידות

בפני התורה, ואינו מחבקה ומנשקה, אין זה סיבה מספקת
שגופו יהיה מחולל על הבריות. יא. מ"שון הפסוק (ישעי' א'
ט) 'מי ביקש זאת מידכם רמוס חצירי'. יב. 'שון נופל על
לשון המשנה (יומא פג): מחצר כבוד. יג. כאשר המתנה
חשובה בעיניו, אינו משגיח כלל מי הוא הנותן ומה מעלתו,
וכיון שחושק במתנה הרי הוא מקבלה אפילו מהאיש היותר
פחות ושפל.

ו. פירש היעב"ץ (מגל עוז צ"ח מזוט עליית החכמה) שהוא על דרך
הפסוק (משלי י"א כג) 'גזם זהב באף חזיר'. ז. אף הפנינים שהם
פחותים מן החכמה אין לתת לפני החזירים, אם כן מי שאינו
דורש את החכמה גרוע יותר מן החזירים. ח. בפשטות,
לכבד את התורה הכוונה לעמוד בפניה ולחבקה ולנשקה.
ט. האדם המחבקה את התורה ומנשקה, מדוע מגיע לו שכר
כזה שגופו יהיה מכובד על הבריות. י. אדם שאינו עומד

ציוני החסידות

ושל רבש ושל מורייס, והקדוש ברוך הוא כשוראה באדם שיש
בו רוח חכמה ממלאו, הוי 'ואמלא אותו רוח' שכבר היה בו.
[ה] מאמר החכם. לפנינו הגירסא היא: ואמרו אל תשליכו
הפנינים לפני החזירים כי אינם יודעים מאומה, ואל תמסרו
החכמה לפני מי שאינו יודע מעלתה כי יקרה היא מפנינים,
ומי שאינו דורש אותה רע מהחזיר.

יושבין בישיבת זקנים בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ועוסקין
בה. לכך כתיב 'ואמלא' מלא מי שהיה בו כבר חכמה, 'בתבונה
וברעת ובכל מלאכה'. וכן את מוצא ביהושע, 'ויהושע בן נון
מלא רוח חכמה' (דברים ל"ט), שכבר היה בו. החנוני הזה אדם
הולך ליקח ממנו יין או דבש או שמן ומורייס, כשהחנוני פקח
מריח בכלים, אם היה של יין נותן לתוכו יין, כן כלי של שמן

שֶׁמִכְבֵּד אֶת הַתּוֹרָה, אֵף עַל פִּי שֶׁלְכַאוֹרָה גּוֹפּוֹ מְחַלְל עַל הַבְּרִיּוֹת עַל יְדֵי זֶה, פִּי יֹאמְרוּ הַבְּרִיּוֹת שֶׁהָאִישׁ הַנִּבְזָה הוּא יוֹדֵעַ יוֹתֵר בַּתּוֹרָה מִהַנִּגְדֵּי וְשׂרִי, אֵף עַל פִּי כֵן סוֹפוֹ יִהְיֶה שְׁגוּפוֹ יִהְיֶה מִכְבֵּד עַל הַבְּרִיּוֹת, שֶׁהֶקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא יִגְדֹּלְהוּ וַיִּנְשְׂאָהוּ וַיִּפְרְסֶמָּהוּ בְּפָנֵי הַבְּרִיּוֹת לְשֵׁם וְלִתְהִלָּה.

וְכֵן הַמְחַלְל אֶת הַתּוֹרָה, [1] שֶׁאֵינּוּ רוֹצֵה לְשִׁמְעַ דְּבַר חֲכָמָה מֵאִישׁ פְּחוּת מִמֶּנּוּ, בְּזַה מוֹרָה שֶׁהַתּוֹרָה אֵינָה חֲשׂוּבָה בְּעֵינָיו, שֶׁאֵלּוּ הֵיחָה חֲשׂוּבָה בְּעֵינָיו הִיָּה חוֹשֵׁק לְקַבֵּל אוֹתָהּ אֶפְלוּ מֵאִישׁ שֶׁפֶל מִמֶּנּוּ, נִמְצָא אֵף עַל פִּי שֶׁעַל יְדֵי זֶה לְכַאוֹרָה נִמְלֵט מִהַתְחַלְל כְּבוֹדוֹ בְּפָנֵי הַבְּרִיּוֹת, מִכָּל מְקוֹם סוֹפוֹ יִהְיֶה שְׁגוּפוֹ יִהְיֶה מְחַלְל עַל הַבְּרִיּוֹת, שֶׁהֶקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא יִגְלֶה וַיִּפְרְסֶם קְלוֹנוֹ בְּפָנֵי הַבְּרִיּוֹת.²

בשביל שיהיה כלי קיבול לחכמה מוכרח שיכיר מעלתה וְהִנֵּה זֶה הַדְּבָר עֲצָמוֹ שֶׁמִּפִּיר וּמִבִּין מַעֲלַת הַחֲכָמָה וְחֲשִׁיבוּתָהּ וּמְתִיקוּתָהּ, זֶה הַדְּבָר עֲצָמוֹ הוּא דְּבַר חֲכָמָה³, וְהַפְסִיל לֹא יִחְפֹּץ

וּמִפְּלֵג בַּתּוֹרָה, וְהִנֵּה אִם זֶה הַנִּגְדֵּי וְשׂרִי לֹא יִפִּיר וּבִין מַעֲלַת הַחֲכָמָה וְחֲשִׁיבוּת וּמְתִיקוּת הַשֶּׁכֶל, לֹא יִרְצֶה לְשִׁמְעַ דְּבַר חֲכָמָה מִפִּי שֶׁפֶל אֲנָשִׁים, בְּאֲמָרוֹ שֶׁהֶשְׁפֵּל וְהַנְּבִזָה הַלְזָה יִחְשְׁבוּהוּ הַבְּרִיּוֹת לְחֶכֶם וּלְחֹשׁוֹב יוֹתֵר מִמֶּנּוּ, וַיִּחַלְל כְּבוֹדוֹ בְּפָנֵי הַבְּרִיּוֹת. מֵה שֶׁאֵין בֵּן אִם זֶה הַנִּגְדֵּי וְשׂרִי הוּא יוֹדֵעַ וּמִפִּיר הֵיטֵב חֲשִׁיבוּת הַשֶּׁכֶל וּמְתִיקוּתוֹ, וְכִשְׁשׁוּמַע מֵאֶחָד דְּבַר חֲכָמָה אִזּוּ הוּא טוֹעֵם בָּהּ טוֹעֵם מְתוֹק, הֵרִי אִזּוּ יִחְשֵׁק לְשִׁמְעַ דְּבַר חֲכָמָה אֶפְלוּ מִשֶּׁפֶל וְנִבְזָה, לְהִיּוֹת כִּי הַמְתַּנֵּה חֲשׂוּבָה בְּעֵינָיו לְמֵאֵד פִּי טוֹעֵם בָּהּ מְתִיקוּת גְּדוֹל⁴.

המכבד את התורה היינו שיודע את ערכה ולכן חפץ לקבלה מכל אדם

וְהִנֵּה בְּאוֹר הַמְשָׁנָה כֶּף הוּא, כָּל הַמְּכַבֵּד אֶת הַתּוֹרָה, דִּהְיֵנוּ שֶׁאֵנּוּ רוֹאִים שְׂרוּדָף וְחוֹשֵׁק לְשִׁמְעַ דְּבַר חֲכָמָה אֶפְלוּ מִפְּחוּת הָעֶרְף, הֵרִי הוּא מִכְבֵּד אֶת הַתּוֹרָה בְּזֶה, שֶׁמִּרְאָה שֶׁהַתּוֹרָה חֲשׂוּבָה בְּעֵינָיו לְמֵאֵד, בִּיּוֹן שֶׁמִּקְבֵּל אוֹתָהּ אֶפְלוּ מֵאִישׁ נִבְזָה⁵. וְהִנֵּה אִישׁ זֶה

ביאורי החסידות

השפל הוא גדול בתורה יותר מהחשוב והנגיד. אמנם כל זה אינו מונע מהחשוב לשמוע וללמוד דברי תורה מהשפל, כיון שהתורה חשובה בעיניו יותר מכבוד עצמו, וטוב לו שכבודו יהיה מושפל, אם על ידי זה יזכה ללמוד ולדעת עוד חידוש ודבר תורה. יח. וכדלעיל, שמתנה חשובה מקבל האדם החשוב גם מאדם הפחות. יט. אם האדם החשוב לא ישמע את הדבר תורה מהאיש השפל, הרי כבודו לא יתחלל בעיני הבריות, כיון שלא יאמרו עליו שאינו יודע מה שהאיש הפשוט יודע. כ. וכו' גם יובן מדוע השכר והעונש על כבוד התורה הוא כל כך גדול, כי מי שאינו מכבד את התורה ואינו מקבלה מאיש פחות, מראה בזה שאינה חשובה בעיניו. כא. אדם שמבין את חשיבות מעלת החכמה, וחפץ לקבלה מכל אדם אפילו מאדם שפל, הרי אף קודם ששמע את הדבר חכמה, ודאי הדבר שהוא חכם, שהרי כסיל אינו מבין כלל מה היא המתקנת שיש בחכמה.

יד. אם הנגיד ילמד דבר חכמה מאיש שפל ובזוי, הרי יאמרו הבריות שהאיש השפל הוא יותר חכם ממנו, וכיון שהנגיד הזה אינו מחשיב את החכמה, לכן הוא מעדיף שלא לשמוע את הדבר חכמה, מחשש שמא יתבוז בעיני הבריות, ואילו היה מחשיב את החכמה, הרי ודאי היה חפץ לשמוע את הדבר חכמה, אפילו שיתכן שיתבוז על ידי זה, כיון שכבודו אינו חשוב בעיניו כמו ידיעת החכמה. טו. המשל הוא לאדם חשוב מאוד, שמתנה גדולה וחשובה הוא מקבל מכל אדם, ואפילו מאדם שפל. וזהו הנמשל, שהנגיד החשוב מבקש לשמוע דברי חכמה מכל אדם, ואפילו מאדם שפל, כיון שהחכמה חשובה מאוד בעיניו. טז. הלמוד ומקבל תורה מאדם פחות, מראה הוא בזה שבעיניו התורה היא מתנה חשובה, שהרי אדם חשוב אינו מקבל מאדם פחות מתנה שאינה חשובה. יז. הבריות בראותם שהאדם החשוב והנגיד הזה לא ידע דבר תורה זה עד שלימדו האיש השפל, יאמרו מעכשיו שודאי האיש

ציוני החסידות

אחד כתבתי הנוגע לענין הזה במאמר בן זומא 'איהו חכם הלומד מכל אדם', ומצורף לזה ביאור המשנה כל המכבד את התורה גופו מכובד על הבריות וכל המחלל את התורה גופו מחולל על הבריות, ושניהם יובנו על פי סגנון אחד, והוא תוכחת מגולה על אשר ימאן לשמוע דבר אמיתי בתורה משפל אנשים.

[1] שאינו רוצה לשמוע דבר חכמה מאיש פחות ממנו. כתב רבינו (מקדמה לסוף האמונה ועמוד העטרה): ובעוונתי הרבים ימצא בדורינו כמה תלמידי חכמים אפילו אם ישמעו דבר אמיתי בתורה מאדם אחד פחות ונבזה, לא ירצה להודות לו שכן הוא האמת, מחמת שחרה אפס על שיצאו דבר זה מאיש פחות ונבזה, אבל לא אריך למיעבד הכי, ובקונטרס

החכמה, לפיכך אי אפשר למסר לו איזה דבר חכמה פי אינה חשובה בעיניו לכולם.

הקב"ה נותן חכמה למי שאמנם אינו מבין מושכלות אבל בחכמתו מבין את ערך החכמה

לכן יצדק היטב מאמר הפתוח יתב חכמתא לחפיימי דוקא, שמבין ומפיר מעלתה, ואז המתנה חשובה בעיניו למאד, [ח] אבל לכסיל אי אפשר לתן חכמה שאין לו בית קבול, ואין המתנה חשובה בעיניו כמו שאין חשוב אדם זהוב אצל התינוק.^{יב}

בתבונתה פי אינו מפיר חשיבותה, פי אינו טועם בה שום טעם מתוק כלל. ואם איזה חכם יספיר לכסיל איזה ענין שקלי, יהיו דברי החכם בעיני הפסיל כדברי הספר החתום, פי אין לו לכסיל הנה בית קבול לקבל המשפלות^{יג}, פי כח חף השכל הטועם טעם מתוק במשפלות אין בו^{יד}, ואין המניעה מצד המשפיע, פי אם מצד המקבל שאין בו בית קבול כלל^{טו}, [י] ואיש כזה להיות שאין טועם טעם מתיקות בחכמה, לכן אינו יודע ומפיר ערך מעלת וחשיבות

ביאורי החסידות

הדבר חכמה שמסביר לו החכם, אין זה מחמת איזה חסרון שיש במשפיע, שהרי הוא איש חכם ומשכיל, אלא ודאי שהחסרון הוא רק מצד המקבל, שכיון שהוא כסיל ואינו יודע ומבין במתיקות החכמה, הרי אין לו בית קיבול שיכול לקבל דברי חכמה, ולכן אינו מבין מה שהחכם מלמדו. כה התינוק הרי אינו מכיר מטבע זו כלל, ולכן אינו מבין את חשיבותה ומעלתה.

כב. ההכרה בחשיבות החכמה היא הכלי קיבול לקבל דברי חכמה. כג. כמו שבגרון יש את החיך שבו מרגיש האדם את טעם האוכל, כך הוא כביכול בשכל, שיש לו חיך שבו מרגיש האדם את טעם ומתיקות דברי החכמה שלומד ומשכיל, ומי שאינו מכיר במעלת החכמה, נחשב הדבר שאין חיך בשכלו להרגיש טעם בדברי החכמה. כד. הכסיל שאינו מבין את

ציוני החסידות

נחשבת הטובה בעיניו לרעה ומצטער כבוא הטובה אליו, נמצא מי גרם שהטובה גמורה תהיה אצלו לרעה, הוי אומר שטותו גרם לו.

[ח] אבל לכסיל אי אפשר לתת חכמה שאין לו בית קיבול. להלן (סג) כתב רבינו: והנה מתבאר שכל הטובות כלולות בחכמה וכל הרעות כלולות בסכלות, והטובה האמיתית והגדולה יותר מכל הטובות שבעולם הוא ענין החכמה והמדע, כי החכמה היא הבית קיבול של כל הטובות, ומי שיש לו הכלי והבית קיבול של כל הטובות ממילא לא נחסר אצלו שום טובה, כי הקדוש ברוך הוא לעולם הוא מטיב לכל, ותמיד שפער הטובה מזומנת לבוא על האדם, ואין המניעה אלא מן האדם עצמו שהבית קיבול שמתקלקלים ונחפך מחכמה לשטות, והשטות הוא הבית קיבול של כל הרעות, כי מי שהוא שוטה אינו מבין מעלת הטובה וחושבה לרעה.

ואם תטעה לומר כשאדם הוא רשע מעכב הקדוש ברוך הוא השפע ממנו ואחר כך כשחוזר בתשובה הקדוש ברוך הוא משפיע עליו שפע טוב חדשה שלא השפיע עליו בהיותו רשע, לא תחשוב כן, אלא אותו השפע שמשפיע עליו כשחוזר בתשובה היא השפע בעצמה היתה שופעת עליו בהיותו רשע, אלא שאז היה סכל ולא היה לו בית קיבול כלל לאותו השפע הטובה, שאז היה בית קבול שלו מקולקל ומהופך, ולפיכך היה נדמה אז בעיניו לרעה ולא נעדרה אז ממנו השפע, וכשחוזר בתשובה מתתקן הבית קבול שלו ומבין היטיב טובות השפע ונהנה ממנה ומשתעשע בה, נמצא שבשפע אין שום שנוי כלל מטובה לרעה או מרעה לטובה, אלא שהשנוי הוא בבית קיבול של האדם שהוא עיקר הכלי, ובשפע היא היולית, ואין בה ציור פרטי שנוכל לצייר בה ציור טוב או ציור רע, אלא בהיותה חל על האדם או מתגלה ציור פרטי בשפע היא כפי הכנת בית קבולו אם טוב אם רע.

[ז] ואיש כזה להיות שאין טועם טעם מתיקות בחכמה. ראה מה שכתב רבינו להלן (דרוש שני למסיוט נט): כי הנה כבר כתבתי בחיבורי אשר אני מייחל להוציא במהרה לאור, שהענין היותר משובח מכל הענינים שבעולם הוא השכל והחכמה, כמו שאמרו רבותינו ז"ל (ויק"ו 6 ו) דעת חסרת מה קנית, דעת קנית מה חסרת. ואבאר דברי רבותינו ז"ל אלו בטעם נכון, דע כי כל השלמיות והמעלות הטובות שבעולם מתאחדים ומתייחדים בשכל, כי הנה ידוע שכל אדם בוחר לעצמו מה שנדמה לו יותר טוב בין חכם בין כסיל, אלא שהכסיל טועה בשכלו וחושב על רע שהוא טוב ולכן בוחר לעצמו הרע שהוא בעיניו טוב, והחכם מכוין הדבר לאמתו, כי מה ששכלו מחייבהו שהוא טוב הרי הוא באמת טוב, כי שכלו זך וישר וברור ואינו מזכזב לו, והכסיל גם כן בוחר לעצמו מה ששכלו מחייבהו שהוא טוב, אלא ששכלו הוא מזוהם שנדמה לו בשכלו שהוא טוב ובאמת אינו טוב. והנה שכל זך וישר מעיד על כל הטובות שהם טובות אמיתיות ועל ידי כן אדם בוחר בהם, נמצא כל השלמיות והמעלות הטובות מתאחדים ומתייחדים בשכל, והשכל הוא הכלי והבית קיבול של כל הטובות האמיתיות, כי מי שיש לו שכל ומכיר מתיקות הטובות האמיתיות, ולכן כשיגיע לאיזה טובה יש לו שעשוע ונחת רוח, מה שאין כן מי שאין לו שכל זך וברור אינו יכול לקבל הטובות האמיתיות, שלפי שכלו המזוהם נדמה לו הטובה לרעה ויש לו צער בבוא הטובה ההיא, כמו שכתב בעל חובת הלבבות בהקדמתו לשער הבחינה בדי"ה והשלישי מפני מה כו', וזה לשונו שם, כי כמה טובות מנע בעליהם להנות מהם וערבב שמחתו בהם חסרון הכרתו אותם וידיעת מעלתם עכ"ל, ביאור הענין הוא, כי לפעמים ישפיע הבורא טובה לאדם והוא אינו מבין מעלת הטובה ומתיקותה, ואדרבה לפי מחשבתו הסכלה

הַיְחִיד שֶׁל מְלֵאֲתֵירוֹ מוֹסֵב עַל מַלְת לֵב בְּלִבְד, וְלֵב הוּא לְשׁוֹן יְחִיד, רוּצָה לֹמַר 'אֲשֶׁר מְלֵאֲתֵי אֶת הַלֵּב רוּחַ חֲכָמָה, וּמַלְת לֵב דְּבוּק לְמַלּוֹת 'אֲשֶׁר מְלֵאֲתֵירוֹ'.

וּמְדַבְּרֵיב 'אֲשֶׁר מְלֵאֲתֵירוֹ', מְשַׁמַּע שְׁמַתְחֵלָה לֹא הָיָה הַלֵּב פְּנוּי כָּל מַחְכְּמָה,

כִּי אִם הָיָה בּוֹ קֶצֶת חֲכָמָה, רַק שְׁלֹא הָיָה מְלֵא מַחְכְּמָה, וְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מְלֵא אַחַר כֵּן אֶת הַלֵּב בְּחֲכָמָה. וְאֵבֶל אִם מְתַחֲלָה הָיָה הַלֵּב פְּנוּי מִן הַחֲכָמָה לְגַמְרֵי וְלֹא הָיָה בּוֹ בֵּית קְבוּל כָּלָל, לֹא הָיָה אֶפְשָׁר לְמַסַּר לָהֶם חֲכָמָה. וְכֵן אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל (נרבות מ.) שֶׁבְּתוֹרָה לְהַפּוּךְ מְדַרְךְ הָעוֹלָם,

נִמְצָא 'לְחַכְמֵינִי' דְּקָרָא¹⁰, הַפְּרוּשׁ, שְׁאִין בּוֹ חֲכָמָה כְּלָלִית לְהַשְׁכִּיל כָּל מִינֵי מְשַׁפְּלוֹת¹¹, כִּי אִם שֵׁישׁ בּוֹ חֲכָמָה פְּרֻטֵיית¹², שְׁיִוִּכֵל לְהַפִּיר בְּחֻלְק הַחֲכָמָה שְׁלוֹ מַעֲלַת הַחֲכָמָה וּמְתִיקוּתָהּ¹³, וְלֹאִישׁ כְּזֶה רָאוּי לְתַן הַחֲכָמָה בְּמַתְנָה, שְׁיִשְׁכִּיל הוּא בְּעַצְמוֹ צִיּוּר הַמְשַׁפְּלוֹת בְּלֵי מְלַמֵּד.

'אשר מלאתיו' היינו את הלב שיש בו קצת חכמה וְכֵן מֵה שְׁאָמַר הַפְּתוּב (שמות כח א) 'וְאַתָּה תְּדַבֵּר אֶל כָּל חַכְמֵי לֵב אֲשֶׁר מְלֵאֲתֵירוֹ רוּחַ חֲכָמָה' דְּלְכַאוּרָה קָשָׁה דִּהְיָה לִיה לְמִימַר 'אֲשֶׁר מְלֵאֲתֵים' בְּכַנּוּי הַרְבִּים, שְׁהָרִי פְתִיב 'חַכְמֵי לֵב' בְּלִשׁוֹן רַבִּים. וְנִרְאָה לִי [10] דְּכַנּוּי

ביאורי החסידות

לב. ותיבת 'מלאתיו' הלא קאי על הלב. לג. ששון 'מילוי' שייך רק בכלי שהוא מלא במקצת, וממלאים ומשלימים את החסר בו, עד שיהיה כלי מלא. וכן הוא בלשון הכתוב (שמואל ב' י"ח ט): 'ויך בפלשתים מאתים איש ויבא דוד את ערלותיהם וימלאום למלך'. ופירש המצודת דוד: 'וימלאום' השלים את כל המאתים, עם שלא אמר כי אם מאה. וכן פירש הרד"ק: 'ופירוש 'וימלאום' השלימום, כלומר כל המאתים הביאו לפניו'. ולעניינו, לב שיש בו קצת חכמה, שייך לומר עליו שממלאים אותו בעוד חכמה, אבל כשנותנים חכמה בלב שאין בו חכמה כלל, הרי אין שייך לומר שמילאו את הלב, ואם כן הפסוק היה צריך לומר לשון נתינה, כגון 'אשר נתתי בו חכמה' וכדו'.

כו. לחכמים שנאמרו בפסוק, שממנו למדנו שהקדוש ברוך הוא נותן חכמה רק למי שיש בו חכמה. כז. מי שהוא חכם ומבין ויכול גם להשכיל במושכלות, אין צורך ליתן לו חכמה, שהרי הוא כבר מלא בדעת ובחכמה. וכמו שהקשה לעיל. כח. הקדוש ברוך הוא נותן חכמה למי שיש לו רק חכמה אחת ומסוימת, והיינו שמבין ומכיר במעלת החכמה. כט. אף שאין בו חכמה להבין ולהשיג ענינים מופשטים וקשים להבנה, בכל זאת יש בו קצת חכמה, בכדי להבין את מעלת החכמה ומתיקותה. ל. כיון שיועד את ערך החכמה, נותנים לו אותה, בכדי שיוכל להשכיל בחכמה מעצמו. לא. ופירוש הפסוק הוא - אשר מלאתי את לבו של כל אחד ואחד מחכמי הלב.

ציוני החסידות

מלאתיו רוח חכמה; מנהגו של עולם כלי ריקם מחזיק, כלי מלא אינו מחזיק, אבל מי שאמר והיה העולם כלי מלא מחזיק, כלי ריקם אינו מחזיק, שנאמר 'ואתה תדבר אל כל חכמי לב אשר מלאתיו רוח חכמה', וכן הוא אומר 'יהב חכמתא לחכימין ומנדעא ליודעי בינה'.

ובביאור הענין כתב המהרש"א (ס"ב ט"ז ד"ה ס"ב): וענינו במשל הכלי הוא ממש האוון, דלגבי דברים בטלים אמר קהלת (ס"ב) 'כל הדברים יגיעים וגו' לא תמלא אוון משמוע', דלעולם הוא מחזיק לשמוע בריקן דוקא, כי הדברים בטלים הם דברים גשמיים יש להם גדר במקום, שמקום הריק מגשמי מחזיק, והמלא מדבר גשמי אי אפשר להתחזק עוד יותר, וזו היא מדת בשר ודם, אבל מדת הקדוש ברוך הוא שאין לו גדר במקום, כי מלא כל הארץ כבודו, כי הוא מקומו של עולם ואין העולם מקומו, ועל כן מקום מלא מרוחאן, לו למקומו גדר, ויוכל להתחזק עוד יותר להוסיף דבר רוחני, אבל הריק מהרוחני אינו מחזיק דבר רוחני, ולזה בשמיעת המושכלות שהם דברים רוחניים, המלא מהם אין לו גדר במקום ומחזיק עוד יותר, דהיינו אם שמוע תשמע, ואם לאו הרי רוצה בריקן מהרוחני ואינו מחזיק עוד רוחני, ודו"ק.

[ט] דכנוי היחיד של מלאתיו מוסב על מלת לב בלבד. כן איתא בזהר (מטו קעט): רבי שמעון אמר מהכא, ואתה תדבר אל כל חכמי לב אשר מלאתיו רוח חכמה, אשר מלאתים מבעי ליה, אלא אשר מלאתיו לההוא לבא. וכן פירש האבן עזרא (שמות טז): וי"ו 'מלאתיו' שב אל לב. [י] אב"ל אם מתחלה היה הלב פנוי מן החכמה. וכמו שענה רבי יוסי בר חלפתא למטרונה (מנחות טז): אם היה הקדוש ברוך הוא נותן חכמה לטפשיין, היו יושבין בבתי כסאות ובמבואות מטונפות ובבתי מרחצאות ואין מתעסקין בה, אלא נתנה הקדוש ברוך הוא לחכמים שיהו יושבין בישיבת זקנים בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ועוסקין בה. [יא] וכן אמרו רבותינו ז"ל¹⁴. זה לשון הגמרא: ואמר רבי זירא ואיתמא רבי חיננא בר פפא, בא וראה שלא כמדת הקדוש ברוך הוא מדת בשר ודם, מדת בשר ודם, כלי ריקן מחזיק, מלא אינו מחזיק. אבל הקדוש ברוך הוא אינו כן, מלא מחזיק, ריקן אינו מחזיק, שנאמר (שמות טו ט) 'ויאמר אם שמוע תשמע, אם שמוע, תשמע, ואם לאו, לא תשמע. דבר אחר, אם שמוע בישן, תשמע בחדש, ואם יפנה לבבך, שוב לא תשמע. ובמדרש (לקח טוב שמות טז) דרשו כן מפסוק דידן: אשר

שְׁפָלִי מְלֵא מַחְזִיק ל^י, רִיק אֵינוּ מַחְזִיק ל^ה, דְּהִינוּ כְּדַפְרֵשָׁנוּ ל^י.

כיון שהתורה היא מתנה חשובה בעיני מאוד לכן מכל מלמדי השכלתי

וּמְסִים^{מג} 'שְׁנֵאמֵר (מהליס קיט טז) 'מְכַל מְלַמְדֵי הַשְּׁפָלִיתִי', אָפְלוּ מְאִישׁ נְבֻזָה, וְהֵטַעַם הוּא מ^{יד} 'כִּי עֲדוּתֶיךָ שִׁיחָה לִי' (סז) שְׁעַל יְדֵי זֶה אֲשִׁיחַ בְּתוֹרָתְךָ מ^ה, שְׁהִיא מִתְנָה חֲשׂוּבָה לְמָאד, וְאִין הַמִּתְנָה חֲשׂוּבָה בְּעֵינַי לְפִי עֲרַךְ הַנּוֹתְנָה, כִּי אִם לְפִי עֲרַךְ עֲצָמָה מ^ו, וְהָאִישׁ הֵהוּא אֵינוּ אֵלָא כְּמוֹ כְּלִי וְגִרְמָא בְּעֵלְמָא מ^ז. דְּכִשְׁאָדָם מוֹצֵא מְרַגְלִיּוֹת בְּאֲשָׁפָה הָאִם יִמְנַע מְלַקַּח אוֹתָהּ בְּעֵבוֹר שְׁהִיא מְנַחֵת בְּמִקּוֹם מְאוּס, כִּי כְּשִׁיטְהֲרֵנָה מִן הָאֲשָׁפָה לֹא יִכַר אַחַר כֵּךְ שְׁמַתְחֵלָה הִיתָה בְּאֲשָׁפָה, וְכִמוֹ כֵּן כְּשִׁלְמוֹד אֵיזָה דְּבַר חֲכָמָה אָפְלוּ מְאִישׁ נְבֻזָה לֹא יִכַר אַחַר כֵּךְ שְׁקַבְּלָה מְאִישׁ נְבֻזָה מ^ח:

הלומד מכל אדם מוכיח שמכיר מעלת החכמה ולכך לו לבדו ראוי להינתן החכמה וּמַעֲתָה ל^י יִתְרַךְ מַה שְׁדַקְדָּקְנוּ עַל בֶּן זוּמָא, תִּנְא אַהֲיָא קְאִי ל^י. דְּבִאֲמַת בֶּן זוּמָא אֲקָרָא קְאִי ל^ט, דְּכַתִּיב 'יְהִיב חֲכָמָתָא לְחַכְמִינ', וְהַקְּשָׁה בְּלִשׁוֹן קְשִׁיָּא מ^י, 'אֵיזָה חֲכָם' שְׁלוֹ לְבַדוֹ רָאוּי לְהַנְתֵּן הַחֲכָמָה וְלֹא לְכַסִּיל, כִּי לְכַאוּרָה הַשְּׁכַל מְחִיב לְהַפּוֹךְ מ^י. [יב] וּמְתַרְךָ 'הַלּוֹמֵד מְכַל אָדָם', כְּלוֹמֵר שְׁמַבִּין הֵיטֵב מַעֲלַת הַחֲכָמָה, בְּמָה יוֹדַע אֲפּוֹא מ^י שְׁמַבִּין מַעֲלַת הַחֲכָמָה, כְּשִׁאֲנוּ רוֹאִים שְׁלּוֹמֵד מְכַל אָדָם אָפְלוּ מְשֻׁפָּל וְנְבֻזָה, וְדָאִי הַתּוֹרָה חֲשׂוּבָה בְּעֵינַי לְמָאד, וּמִתְנָה חֲשׂוּבָה חוֹשֵׁק אָדָם לְקַבֵּל אָפְלוּ מְאִישׁ נְבֻזָה.

תמצית הדרוש:

שנה בן זומא 'איזהו חכם הלומד מכל אדם', וקשה, היכן נזכר קודם לכן 'חכם', ששואל התנא 'איזהו'.

ביאורי החסידות

מלשון קושיא, איזה חכם יש שיקבל עוד חכמה, בעוד שעל פי סברא הטיפש צריך לקבל את החכמה. מא. השכח הישר אומר שמי שיש בו כבר חכמה אינו צריך לקבל עוד חכמה. מב. מלשון הכתוב (שמות לג טו) 'ובמה יודע אפוא כי מצאתי חן בעיניך'. מג. בן זומא מסיים, מנין שהלומד מכל אדם הוא הנקרא חכם. מד. הסיבה לכך מדוע מכל מלמדי השכלתי. מה. עץ ידי שאלמד תורה מכל אדם ואפילו מאיש פשוט, אזכה לשיח בתורתך. מו. מכיון שעל ידי כך אבוא לשיח בתורתך, ומתנת התורה חשובה מאד בעיני, לכך לומד ומקבל אני 'מכל מלמדי'. מז. האיש שלומד אני ממנו את הדבר חכמה, אף שהוא פחות ושפל לא אמנע עצמי ללמוד ממנו, כיון שהוא רק הכלי והגרמא ללמד אותי דבר חכמה, ואין אני מתייחס לכלי אלא למה שיש בתוכו. מח. לאחר שהחכם ישמע וישכיל בדבר החכמה, הרי כבר לא יהיה ניכר על הדבר חכמה שמקודם שכנה והיתה בלב האיש הנבזה, כיון שלאחר שהחכם מתבונן בחכמה, היא מתיישבת בליבו, ונעשית כמו שאר המושכלות וענייני החכמה שבליבו, שהם הטורים ושלמים בדעת ובתבונה.

לד. כלי מלא - אדם חכם (כ"ט סז), והיינו מי שהוא מלא בחכמת התורה, יכול להחזיק עוד תורה, והתורה שמוסיף ללמוד תהיה נשמרת בתוכו, אבל אדם שהוא ריקן מחכמת התורה, אינו יכול להחזיק בתוכו תורה, כיון שגם אם ילמד, הרי התורה תאבד ממנו. לה. כלי ריק אינו יכול להחזיק תורה, כיון שהתורה אינה נשמרת אלא בכלי מלא, שבתורה 'אם שמוע' בישן תשמע בחדש, וכלי ריק שאין בו תורה, אינו יכול לקבל ולהחזיק תורה. לו. עייף פירש שכלי מלא היינו מי שיש בו חכמה זו להבין את מעלת החכמה, ובכך הקדוש ברוך הוא ממלא אותו בחכמה. לז. לאחר שנתבאר שהקדוש ברוך הוא נותן חכמה למי שיודע את ערך החכמה, יתבאר ויתיישב מה שהקשה בתחילת הדרוש. לח. התנא שואל 'איזהו חכם', וקשה מהיכן בא התנא לומר שיש מי שהוא חכם, ששואל עליו 'איזהו'. לט. בפסוק מצאנו שנותן ה' חכמה לחכמים, ועל פסוק זה דיבר התנא ושאל מי הוא אותו החכם. מ. בלשון המשנה לשון 'איזהו' פירושו מלשון בירור, כמו איזהו שאור ואיזהו חמץ, שבא לפרש מה הוא כל מין. וכאן מבאר שהוא

ציוני החסידות

בן זומא איזהו חכם הלומד מכל אדם, שכל כך אוהב החכמה ומתאוה אליה ששואל לכל אדם, ואף מי שאינו יודע כי אם דבר אחד, ילמד ממנו, ואז יצליח דרכו ואז ישכיל. ועל זה נקרא חכם שנאמר (מהליס קיט טז) 'מכל מלמדי השכלתי', שכן אמר דוד עליו השלום שלמד מכל אדם ולא היה אומר זה אינו יודע כמוני, כי מכולם למד והשכיל. משל לאדם שהפסיד כלי קטן, והלא מכל אדם מבקש אותו.

[יב] ומתריך הלומד מכל אדם. כעין זה פירש רבינו יונה (ט"ט סז): בן זומא אומר איזהו חכם הלומד מכל אדם, אמרו חכמי האומות כי היודע כל החכמות אם אינו אוהב החכמה אינו חכם אלא טפש הוא, אחר שאינו אוהב החכמה כי היא הדעת, אך האוהב אותה ומתאוה אליה, אף על פי שאינו יודע כלום, הרי זה נקרא חכם, שעל כל פנים תשיג אל החכמה האמיתית 'ודעת אלהים תמצא' (משלי ז ט). ועל זה אמר